
Jure Šimunović
VJERA, ISTINA I ČOVJEK U SPISIMA J. RATZINGERA
Faith, truth and man in the writings of J. Ratzinger

UDK: 261.7
262.13 Ratzinger, J.
Pregledni znanstveni članak
Primljeno: 1/2006.

Sažetak

Autor pokušava predstaviti djelo i misao J. Ratzingera polazeći od njegove knjige: "Vjera-istina-tolerancija". Rasprave prikupljene i objelodanjene pod gornjim naslovom sažetak su njegovih teloško-filozofsko-egzistencijalnih promišljanja u odnosu na ono što se događa na idejnom, misaonom, etičkom i moralnom polju u današnjem svijetu. U članku se pokušava istražiti i prikazati odnos koji postoji između vjere, istine i čovjekovog života kako je to izraženo u spomenutom djelu i u nekim drugim njegovim djelima (intervjuima, predavanjima) koja su objavljena u prijevodima na hrvatski.

Rad je podjeljen u tri djela. U prvom dijelu pokušavaju se orisati osnovne označnice religija i odnos među njima. U drugom dijelu rada istražuje se značenje religije za današnjeg čovjeka. U trećem dijelu pokušava se istaknuti u čemu se sastoji posebnost kršćanske religije.

Ključne riječi: istina, vjera, religija, razum, etika, tolerancija, relativizam, pluralizam, kršćanstvo

UVOD

Misao i djelo Josepha Ratzingera aktualno je iz više razloga. Ponajprije zato što on u svojim spisima raspravlja o bitnim problemima s kojima se suočava danas čovjek. K tome, možemo spomenuti još barem dva razloga koji čine aktualnim njegova teološka promišljanja. Prvo, Joseph Ratzinger je bio više od dva-

deset godina prefekt Kongregacije za nauk vjere, i drugo, postao je papa, poglavar Katoličke crkve - Benedikt XVI. Njegova knjiga: *Vjera - istina - tolerancija: kršćanstvo i svjetske religije* jest filozofsko-teološko-egzistencijalno promišljanje bitnih pitanja povezanih s vjerom u ovom povijesnom trenutku. On sam kaže da je odlučio progovoriti i “na raspravu staviti (...) pitanja o vjeri, religiji, kulturi, istini i toleranciji.”¹ Polazeći od bitnih, vječnih, ali i egzistencijalnih pitanja koja prate čovjeka od kako je čovjek, J. Ratzinger ih pokušava promišljati u kontekstu sadašnjosti. Tako izvršava svoj poziv vjenika, pastira i teologa.² Kao najvažnije pitanje koje postavlja i o kojemu raspravlja jest pitanje istine. Postoji li istina ili ne? Posebno postoji li istina o čovjeku? Ako postoji koje su čovjekove obveze prema istini? Upravo raspravljajući o istini raspravlja o čovjeku u njegovoj cjelovitosti i tako dodiruje bitna pitanja koja zaokupljaju današnjeg čovjeka kako na teoretskom, tako još više na egzistencijalnom polju.

1. OZNAČNICE RELIGIJA I ODNOSI MEĐU NJIMA

Nitko ne može zanijekati kako postoje religije i kako je njihov utjecaj na čovjeka i njegovo ponašanje bitan, barem je tako bilo sve do našeg vremena. No i danas pojava “novih” religija pokazuje da čovjek za svoje življenje i tumačenje života ima potrebu ne samo znanstvenog, razumskog tumačenja nego i nadznanstvenog i nadrazumskog. Tu se smještaju religije.

1.1. Bitne označnice religije/a

Kako bi se shvatilo religije, pa i razlike koje postoje među njima, potrebno je prije svega fenomenološko istraživanje, a zatim vidjeti njihovu unutar povijesnu i duhovnu strukturu, te utvrditi koje su povjesne konstante u razvitku (osnovni tipovi)

¹ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija: kršćanstvo i svjetske religije*, KS, Zagreb 2004., 248.

² Usp. *Gaudium et spes* 44. “Dužnost je svega Božjega naroda, osobito pastira i teologa, da uz pomoć Duha Svetoga slušaju, razabiru i tumače razna mišljenja našega vremena te ih prosuđuju u svjetlu riječi Božje, kako bi se objavljena istina mogla uvijek dublje uočiti, bolje shvatiti i prikladnije izložiti.”

po kojima bi se moglo doći do određenih zajedničkih vrijednosti (nadvrijednosti) različitih religija.³ Tek tada se može odrediti mjesto, sličnosti i različitosti među njima i kršćanstva unutar povijesti religija.

Prvo što uočavamo jest *iskustvo*. "Unutarnje iskustvo božanske zbiljnosti kako je ona uvijek bila i biva doživljena u posljednjemu zajedništvu mističara svih vremena i područja."⁴ Prema tome, religija bi postojala u dvostrukome obličju: u izravnom obliku kao religija iz "prve ruke". To su oni koji imaju mistična iskustva. Drugi su oni koji ta iskustva nemaju, to je religija iz "druge ruke".⁵ Iskustvo, to jest mistični pristup, obuhvaća veliki dio religijskog fenomena, ali se ne može tvrditi da bi to bilo dovoljno za shvaćanje samog fenomena. Kada se uoči cjelina povijesti religija iskustvo je samo jedan fenomen i to prvotno onaj u kojemu bitnu ulogu igra čovjek. Tu ostajemo na doživljaju, a religija se svodi u biti na ljudsku "tvorevinu", te nije moguća nikakva objektivna interpretacija i utemeljenje.

Drugi prepoznatljiv trenutak je *monoteistička revolucija*. Tu je apsolutnost Božjeg poziva koji dolazi po proroku što ima svoju posebnu prepoznatljivost u Izraelu.⁶ Dolazi do određene mogućnosti objektivizacije, interpretacije i mogućnosti utemeljenja. Ovdje se čovjek uvodi u aktivnu suradnju. Pokazuje se njegova trascendentnost, ali se ne dokida ni njegova imanentnost.

Treći korak učinjen je u prosvjetiteljstvu koje se, na određeni prepoznatljiviji način, već dogodilo u Grčkoj. Težnja je za apsolutnom racionalnom spoznajom. Religija je u potpunosti *tvorevina razuma*.

Svaka od ovih interpretacija nije cjelina istine o religiji. One čine "strukturni obrazac" koji se očituje kroz povijest. To je osnovna shema do koje dolazi "kritika povjesnog uma" u promišljanju i tumačenju religijskog fenomena.⁷ Svaka od tih oznaka zatvorena u sebe i izolirana pokazuje određenu apsolutnost (isključivost) druge i ne može izraziti sve bogatstvo koje religija ima za čovjeka. Tako možemo govoriti o apsolutnosti duhov-

³ Usp. J. Ratzinger, *nav. dj.*, 15-16.

⁴ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 22.

⁵ Usp. J. Ratzinger, *nav. dj.*, 22-23.

⁶ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 24.

⁷ Usp. J. Ratzinger, *nav. dj.*, 26.

nog iskustva, apsolutnosti božanskoga i apsolutnost racionalne “znanstvene” spoznaje. S druge strane možemo govoriti o pasivnosti ili isključenju Boga ili o pasivnosti ili isključenju čovjeka ili o pasivnosti ili isključenju spoznaje.

Razlika je ipak velika između ta tri, odnosno dva bitna puta po kojima religija ulazi u ljudski život. U prvom slučaju čovjek uranja u božanstvo. Ne stvara se povijest, nedostaje dinamika. Postoji samo stupnjeviti put slijeđenja sve do potpunog uranja čovjeka u božanstvo. Čovjek nestaje. Tu nema “objave”. U drugom slučaju postoji objava. Netko se nekomu objavljuje. Poruka se šalje i poruka se prima. Može se govoriti o aktivnoj poslušnosti. Događa se “prodor onog vječnog u vrijeme, vječnoga koje vremenu daje postojanje i čini ga poviješću.”⁸ Čovjek postaje aktivan. Stvara se dinamika između onog što čovjek jest i onoga na što je pozvan. Ovdje Bog djeluje, ali i čovjek je pozvan na su-djelovanje. Inicijativa dolazi od strane Božje: “Bog traži čovjeka usred njegovih svjetovnih i zemaljskih odnosa, te Bog, koga nitko, pa ni onaj najčistiji, ne može otkriti, sa svoje strane ide za čovjekom i stupa u odnos s njim.”⁹ Tu se pokazuje jednakost svih ljudi pred Bogom i njihova mogućnost da odgovore na objavu. Nije presudno vlastito duhovno iskustvo, nego Božji poziv. “Svi oni koji vjeruju tom pozivu, u konačnici su u jednaku položaju: svatko od njih je na jedan način pozvan.”¹⁰ Izrael, i u tom slijedu još naglašenije kršćanstvo, postaju prepoznatljivi u odnosu na druge religije, upravo po toj jednakosti svakog pojedinca pred Bogom. Odnosi između ova tri, u biti dva povjesna puta religiozne stvarnosti, mogu se označiti kao “mistika” i “monoteizam”.¹¹ Razlike koje postoje između ova dva puta nisu nebitne. “Alternativa između osobnog Boga i mistike identiteta nipošto nije samo teorijske naravi - ona dopire do najintimnije dubine pitanja o bitku sve do u ono što je posve praktično.”¹²

⁸ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 35.

⁹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 37.

¹⁰ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 38.

¹¹ Usp. J. Ratzinger, *nav. dj.*, 41.

¹² J. Ratzinger, *nav. dj.*, 43.

1.2. Kršćanstvo u drugim religijama i druge religije u kršćanstvu

Prema Ratzingeru “tri su osnovne orijentacije u pitanju odnosa kršćanstva i svjetskih religija koje su trenutačno u raspravi - ekskluzivizam, inkluzivizam, pluralizam.”¹³

Ekskluzivizam: Ovu raspravu Ratzinger započinje problematiziranjem odnosa između vjere i religije. Njemački teolog Karl Barth religiji suprotstavlja vjeru. Prema njemu vjera je “dar koji silazi od Boga koji čovjeku pruža ruku: ne spašava nas ono što mi činimo, nego jedino Božja dobrostiva moć.”¹⁴ Religija bi bila “splet ljudskih stavova s pomoću kojih se čovjek nastoji dopasti Bogu.”¹⁵ Po tom modelu vjera isključuje religiju. Prema tome vjera spasava, a religije nisu putovi spasenja. Ratzinger ne prihvaća takvo zaoštreno stajalište jer smatra da bi kršćanstvo bez religije bilo proturiječno i nestvarno.¹⁶ “Spasenje ne leži u religijama kao takvim, nego je u sklopu s njima ako i u koliko one čovjeka dovode do jedinoga dobra i u traganju za Bogom, za istinom i ljubavlju. Zato pitanje o spasenju uvijek nosi u sebi moment kritike religije kao što, obratno, ono može biti i pozitivno povezano s religijom. U svakom slučaju ono ima posla i s jedinstvom dobra i s jedinstvom istine – s jedinstvom Boga i čovjeka.”¹⁷ Ovdje se stvara dinamika između dara spasenja, ali i sudjelovanja po tom istom daru onoga kome je dar upućen. “Vjera se mora izraziti i kao religija i u religiji, a da se ne da na nju svesti.”¹⁸ Kroz religiju čovjek obogaćuje svoju egzistenciju i čini je odgovornom, dinamičnom, u stalnom procesu prihvaćanja, usklađivanja i pročišćavanja.

Inkluzivizam: Ovaj model zatupa K. Rahner. “Kršćanstvo bi bilo prisutno u svim religijama, ili obrnuto: sve religije idu ususret kršćanstvu.”¹⁹ Po tom modelu sve bi religije u određenoj mjeri bile spasenjske. Spasenje kao proces nalazi svoju puninu u kršćanstvu. Čeznja za spasenjem, za istinom, za Bogom upi-

¹³ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 15.

¹⁴ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 44.

¹⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 44. Isto, *Na putu k Isusu Kristu*, Verbum, Split 2005., 79-81.

¹⁶ Usp. J. Ratzinger, *Na putu k Isusu Kristu*, 78-81.

¹⁷ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 184-185.

¹⁸ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 44.

¹⁹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 45.

sana je u svako ljudsko srce.²⁰ Zato “govor o jednom univerzalnom posredniku spasenja Isusu Kristu ne uključuje nikakvo preziranje drugih religija, ali se odlučno suprotstavlja rezignaciji i nesposobnosti za istinu, kao i udobnoj statistici «sve-ostaviti-kako-jest»“.²¹

Pluralizam: Pristalice ovog modela tvrde: “Pluralizam religija nešto je što sam Bog hoće, te da su sve one putovi spasenja, ili barem da to mogu biti.”²² Ovaj model i onaj inkluzivistički imaju mnogo dodirnih točaka, postoje različite varijante, ali i velike razlike u tumačenju s obzirom na njegovo prihvaćanje u odnosu na kršćanstvo. Pojedine se pozicije isprepliću i prelaze jedna u drugu. Ratzinger ne prihvaća statično gledanje na pluralizam jer se to protivi bitnom procesu koji ide prema jedinstvu.

Rasprava o modelima i odnosima među njima čini pozadinu cjelokupne rasprave. Bit i središte cjelokupne rasprave jest: “Vjera u Isusa Krista kao jedinog spasitelja te nedjeljivost Krista i Crkve.”²³ Po čemu se kršćanstvo razlikuje, nadvisuje i može obogatiti druge religije? Svaki čovjek trebao bi biti “onaj koji traga, koji nastoji oko čišćenja savjesti te tako - barem tako - ide prema čistim oblicima religije?”²⁴ Religije se tako shvaćaju dinamički, kao povijesni proces, put. Neprestano posvješćivanje vjere (istine) koja nam je darovana, koja prelazi u življenje (religija), koju smo dužni neprestano upoznavati, ali i dijeliti (darivati). “Ako mi je dana (istina), ona postaje odgovornost i poziva me na služenje drugima.”²⁵ Iz čega onda proizlazi poziv i poslanje za navještaj – misije, što postaje sastavni dio biti kršćanin. Ono što bi trebalo činiti u tom djelovanju jest neprestano “čišćenje savjesti” kako bi se omogućio što autentičniji “dodir s Kristom.”²⁶ “Ne treba prenositi jednostavno neki splet ustanova, nego valja u vjeri tragati za njezinim najintimnijim dubinama i pravim dodirom s

²⁰ J. Ratzinger, *Bog i svijet*, Mozaik knjiga, Zagreb 2003., 311.

²¹ J. Ratzinger, *Na putu k Isusu Kristu*, 82.

²² J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 46.

²³ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 47.

²⁴ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 47.

²⁵ J. Ratzinger, *Na putu k Isusu Kristu*, 74; 74-78.

²⁶ “Povijest religija i Crkve pokazuje da se neprestano uvlače zemaljske, previše zemaljske kušnje, i tako se religija može zlorabiti. Zbog toga i u religiji, i upravo u njoj, treba uvijek razlikovati bit od nebiti i voditi brigu o trajnom čišćenju duha i savjesti.” (K. Lehmann, *Odvažno u promjene*, KS, Zagreb 2004., 33.)

Kristom.²⁷ Tako se religija zahvaljujući vjeri neprestano pročišćava, oblikuje vjernike stavljajući ih “na put prema Bogu“, a ne kanonizirajući pri tome oblike religijskog ponašanja, izvanjske oblike, zaustavljajući tako daljnje traženje.²⁸

1.3. Odnos kršćanske religije prema drugim religijama

Odnos kršćanske vjere prema religijama svijeta može se promatrati kroz spomenuta dva modela: inkluzivizam i pluralizam. Interpretirajući K. Rahnera, u odnosu na model inkluzivizma u teologiji religija, Ratzinger kaže: “Istinom, pak, nikomu nije nanoseno nasilje.”²⁹ Ono što je veoma važno naglasiti, da se izbjegne bilo fundamentalizam bilo relativizam, istina, pa i istina vjere, ne smije se služiti nasiljem, već je treba prihvatiti u slobodi i ponuditi u ljubavi. “Ako nam je, pak, Krist darovao novi dar, bitan dar - istinu - onda je dužnost da je ponudimo i drugima, dakako u slobodi, jer drugčije istina ne može djelovati, niti ljubav biti.”³⁰ O pluralizmu u radikalnom poimanju - svi imaju istu vrijednost, svi su istiniti, jednakopravni - Ratzinger ne prihvaća. To se protivi “jedinstvu čovječanstva i dinamici povijesti, koja se konstituira kao proces sjedinjavanja.”³¹ Radikalnom pluralizmu, on pretpostavlja cjelinu u kojoj se pokazuje mozaičnost, simfoničnost. “U jednoj velikoj raznovrsnoj simfoniji ostavlja vjera prostor za sva velika duhovna iskustva čovječanstva.”³²

²⁷ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 48. Usp. također: *Sol zemlje*, Mozaik knjiga, Zagreb 1997., 172. K. Lehmann piše: “Crkva se stoga mora i s institucijama i vrlo omiljenim tradicijama ponašati kao s nečim prolaznim i ne smije se vezati na njih. Uvijek se mora pitati: koji je najbolji izraz u ovom vremenu da bi se evanđelje približilo ljudima? (*Vrijeme je da mislimo na Boga*, KS, Zagreb 2003., 95.)

²⁸ J. Ratzinger, *Bog i svijet*, 30. “Zanimljivo je da je pojam tradicije u velikoj mjeri zasjenio pojmove religije i vjerodostojnosti, a time i pojam istine. Na pojedine religije gleda se kao na tradicije. (...) Krist ne sankcionira jednostavno običaj. Naprotiv, on nas upravo izvodi iz običaja. On želi promjenu, zahtijeva od nas da tragamo za istinom, za onim što će nas uvesti u stvarnost Stvoritelja, Otkupitelja, našeg vlastitog bitka.”

²⁹ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 71. “Istina ne uništava, ona pročišćava i ujedinjuje.” (*Na putu k Isusu Kristu*, 81.)

³⁰ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 94.

³¹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 72.

³² J. Ratzinger, *nav. dj.*, 72. H. Hessea, kojega spominje Ratzinger u svojim raspravama, na jednom mjestu piše: “Ni u što na svijetu ne vjerujem tako duboko, nijedna predodžba nije mi tako sveta kao ona o jedinstvu, predodžba

“Kršćanstvo ne odbacuje od sebe traganje ili slutnje povijesti religija, već preuzima u sebe sve postojeće motive svjetskih religija i na taj način ostaje s njima povezano.”³³ Ono što je važno i što kršćanstvo čini pepoznatljivim jest “razlikovanje između onoga što je vodilo prema Kristu i onoga što mu se suprotstavljalo.”³⁴

Ono što kršćanstvo čini posebnim u odnosu na druge religije jest traganje i neprestano otvaranje prosvjetiteljstvu, “dakle u pokretu razuma protiv religije koja je tendirala k ritualizmu.”³⁵ Tako se ovdje na određeni način prihvaća razum kao fenomen koji čini “strukturni obrazac” u prosudbi religija i njihove istinitosti. “Kršćanska vjera nije odvajala ni suprotstavljala prosvjetiteljstvo i religiju, nego ih je povezala u jedan sklop u kojemu se oni moraju uzajamno čistiti i produbljivati.”³⁶ Razum se uključuje i postaje jedan od važnih čimbenika na putu vjere, ali on ne može sve protumačiti i sve shvatiti. “Vjerovanje je način čovjekova zauzimanja stajališta u cjelini zbilje, koji nije moguće svesti na znanje jer mu nije primjeren.”³⁷ Težnja za racionalnošću koja po sebi uvijek otvara razum za nadilaženjem samoga sebe spada na bit kršćanstva. Jer je to u biti traganje za istinom, a to se tiče svih ljudi i to ih onda međusobno povezuje. Gledano povijesno, to se posebno pokazalo, u susretu između kršćanske vjere i grčkog duha (kulture) koji nije bio tako bezbolan, jednostavan i bez otpora bilo na jednoj bilo na drugoj strani. No u tim susretima grčka baština biva prihvaćena i dubinski preoblikovana (preobražena). Taj je susret utjecao i obogaćivao kršćanstvo uvodeći

da je cjelina svijeta božansko jedinstvo i da se sva patnja, sve zlo sastoji u tome što se kao pojedinci više ne osjećamo nerazdvojivim dijelom cjeline i što je naše Ja odveć umišljeno. (...) To jedinstvo koje štujem, skriveno iza raznolikosti, nije neko dosadno, sivo, misaono, teoretsko jedinstvo. Ono je sam život pun igre, pun bola, pun smijeha. (...) Neprestano bih želio s ushićnjem upozoravati na sretnu šarolikost svijeta i isto tako bez prestanka podsjećati da u osnovi te šarolikosti leži jedinstvo.” (H. Hesse, *Mojavjera*, Zagrebačka naklada, Zagreb 2001., 22-23.)

³³ J. Ratzinger, *Duh liturgije*, ZIRAL, Mostar – Zagreb 2001., 34. “Kršćanstvo se postavlja u kontinuitetu njihova kulta, povezano s određenim mjestom, istodobno s obnavljanjem sadržaja koje je donijelo sa sobom”. Tu donosi primjer Gospe Guadalupske. (Usp. J. Ratzinger, *Bog i svijet*, 311.)

³⁴ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 85.

³⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 73. “Kršćanstvo se u svojim počecima stavlja na stranu uma – koji je poradi traganja za istinom kritičan spram religije – i drži da je taj um primarno pripremio njegov razvoj.” (*Na putu k Isusu Kristu*, 79.)

³⁶ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 73.

³⁷ J. Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo*, KS, Zagreb 1972., 48.

ga u jednu novu kulturu koja mu daje nove mogućnosti *utjelovljenja* temeljnih kršćanskih misli.³⁸

“Nacrt Abrahamove vjere“ (usp. Post 12, 1), pokazuje kako vjeru nitko ne nalazi gotovu, “kao nešto što mu je vlastito“.³⁹ Vjera dolazi izvana, nije “produkt naših unutarnjih iskustava, nego je ona događaj koji nam izvana nadolazi (R. Guardini).“ Vjera je plod susreta. “Vjera počiva na tome da smo se s nekim ili s nečim susreli, do čega naša sposobnost iskustva sama po sebi ne dopire.“⁴⁰ U središtu je “događaj“ koji proizvodi određeno iskustvo. Čovjek da bi uistinu vjerovao treba biti slobodan za primanje. Vjera i spasenje po vjeri dolazi izvana, mi na to *aktivno pristajemo*. Bit je kršćanskog puta u vjeri da se stalno pročišćava i otvara i tako se neprestano obnavlja i aktualizira u susretu s novim kontekstom. Trebalo je sve biti podvrgnuto “procesu čišćenja i obnove“. To je stalna zadaća i same biti kršćanina. “Ni kršćani se ne smiju zadovoljiti s kršćanstvom iz navike, s pukim ritualizmom i naslijeđenim navikama. I oni neprekidno moraju napuštati navike kako bi se susreli s istinom koja se utjelovila u Isusu Kristu.“⁴¹ Ako to nedostaje sve može postati samo obred koji nas ne vodi dalje i više od onog što činimo (ritualizam).⁴² “Vjera se pokazuje kao kriza i kritika povijesti religija, ali ne kao njezino svekoliko nijekanje.“⁴³

1.4. Susret religija

Ratzinger govoreći o susretu religija, posebno se osvrće na međureligijske molitvene susrete koje su izazvali različite, če-

³⁸ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 230.

³⁹ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 78. Usp. također: K. Lehmann, *Vrijeme je da mislimo na Boga*, 52-55.

⁴⁰ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 78-79.

⁴¹ J. Ratzinger, *Na putu k Isusu Kristu*, 82. “Povijest religija i Crkve pokazuje da se neprestano uvlače zemaljske, previše zemaljske kušnje, i tako se religija može zlorabiti. Zbog toga i u religiji, i upravo u njoj, treba uvijek razlikovati bit od nebiti i voditi brigu o trajnom čišćenju duha i svijeta. Mi kršćani vrlo dobro poznajemo kobno zaplitanje u zlo, kao i krivnju ili barem sukrivnju koje su iz tog izrasle.“ Na strani 117 piše: “Postoji bit i ne - bit religije. Obje treba promatrati zajedno i obje uvijek razlikovati te iznova poduzimati čišćenje istine vjere u teoriji i praksi.“

⁴² Usp. K. Lehmann, *Vrijeme je da mislimo na Boga*, 62-63.

⁴³ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 85.

sto i negativne, komentare. Često se čuo prigovor da se time kršćanstvo izjednačilo s ostalim religijama. Takvi zaključci su krivi i takvo tumačenje susreta religija bilo bi veoma štetno kako za kršćanstvo, tako i za ostale religije. U svim tim susretima “moraju biti odlučujuće granice između Boga i bogova, između osobnog i neosobnog razumjevanja Boga.”⁴⁴ Kršćanska je molitva susret, odnos, govor nekoga i odgovor nekoga, a ne “samoosvješćivanja, ophođenje sa samim sobom.”⁴⁵ To je veoma prepoznatljivo u mnogim istočnim religijama. Kršćanstvo ide dalje u visinu i dubinu, te zahvaća čovjeka u njegovoj cjelovitosti. “Kršćanin vjeruje da nas živi Bog u Isusu Kristu na jedinstven način poziva, na način koji zahtijeva poslušnost i baš obraćenje.”⁴⁶ Iz obraćenja, što je dar, proizlazi i poslanje da taj dar “ponudimo i drugima,” što se treba događati u “slobodi, jer drukčije istina i ne može djelovati, niti ljubav biti.”⁴⁷ U tim susretima su bitne: istina, sloboda i ljubav, kojih se ne može i ne smije odreći, jer bi se automatski povratili laži, ropstvu i mržnji.⁴⁸ Toga kršćani trebaju biti svjesni, kako općenito u navještaju vjere, isto tako i u međureligijskim susretima i molitvama. Ono što ih ujedinjuje u tim molitvama i susretima nije jednakost, istovrijednost svih, nego “zajednička patnja i zajednička težnja” čovjeka u kojoj se nalazi i koju pokušava riješiti,⁴⁹ zato se oni mole “na odijeljenim mjestima, svaki na svoj način.”⁵⁰

⁴⁴ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 91.

⁴⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 91.

⁴⁶ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 93-94. R. Guardini piše: “Navlastitost kršćanstva jest On sam; ono što po Njemu prispijeva k ljudima i odnos koji čovjek po Njemu može imati s Bogom. (...) U kršćanskom postupanju, naprotiv, na mjestu općenite norme nalazi se povijesna Kristova osoba.” (*Usp. Bit kršćanstva – O biti umjetničkoga djela*, AGM, Zagreb 2005., 71-72.)

⁴⁷ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 94.

⁴⁸ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 90-98.

⁴⁹ U *Nostra aetate*, br. 1. čitamo: “Ljudi očekuju od različitih religija odgovor o skrivenim zagonetkama ljudske egzistencije (...) što je čovjek, što je smisao i cilj našeg života, što je dobro a što je grijeh, odakle bol i zašto, koji put vodi do istinske sreće, što je smrt, sud i nagrada nakon smrti i što je napokon onaj konačni i neizrecivi misterij koji obuhvaća našu egzistenciju i odakle smo došli i kamo idemo?”

⁵⁰ Usp. J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 94.

1.5. Religija – kultura – čovjek

Problemizirajući izričaj inkulturacija, koji on naziva “po-vršnim”,⁵¹ Ratzinger radije govori o susretu kultura ili inter-kulturalitetu. “Inkulturaciona pretpostavlja da se neka takoreći kulturalno gola vjera premješta u neku religijski indiferentnu kulturu, pri čemu se susreću dva do sada strana subjekta te nastoje zajedno stvoriti sintezu.”⁵² To je nerealno jer “nema vjere koja bi bila slobodna od kulture i jer izvan moderne tehničke civilizacije nema kulture slobodne od religije.”⁵³ Čovjek je susret kultura. Kulture se ne sukobljavaju nego nadopunjuju, obogaćuju upravo jer nisu sve iste. “Susret kultura je moguć jer je čovjek u svim različitostima svoje povijesti i svoga osnivanja zajednica jedan jedini, jedno te isto biće.”⁵⁴ Ljudsko biće kao takvo dodirnjuto je “u dubini svoje egzistencije istinom”. Upravo iz te dodirnutosti istinom (Bogom) možemo objasniti “temeljnu otvorenost svijetu prema svima” i objasniti “bitne podudarnosti koje imaju i među najudaljenijim kulturama.”⁵⁵

Napetosti, pa i sukobljenosti među kulturama, možemo tu govoriti i o religijama, proizlaze iz dva čimbenika: konačnost ljudskog duha, nitko ne može obuhvatiti cjelinu, mi je dotičemo u zavisnosti prostorno-vremenskoj sa svim nedostacima koji postoje u vremenu-prostoru i koje utječu na ionako već spomenutu konačnost ljudskog duha, i kao drugi čimbenik otuđenje koje postoji u ljudskoj egzistenciji. “U tom neporecivom čimbeniku otuđenja leži sva muka borbe oko susreta kultura.”⁵⁶ Ono što može ne samo na izvanjski, nego posebno iznutra povezati kulture jest “istina o čovjeku, pri čemu je uvijek u igri i istina o Bogu i o zbilji u cjelini.”⁵⁷ Što je neka kultura čovječnija ona je otvorenija istini i spremnija da je usvoji i da se s njom suo-bliči. Zato je potrebno neprestano čišćenje i otvaranje kod svih

⁵¹ Usp. J. Ratzinger, *Na put k Isusu Kristu*, 51-52.

⁵² J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 57.

⁵³ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 57.

⁵⁴ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 57.

⁵⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 57. O tome P. T. Chardin kaže: “Ono što je najnesaopćivije, i dakle najdragocjenije, u svakom biću jest ono što ga čini istim svim drugima. Stoga ćemo o podudarnosti sa svima drugima naći središte sebe samih.” (*usp. Ljudska snaga*, Naprijed, Zagreb 1991., 59.)

⁵⁶ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 585.

⁵⁷ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 59.

sudionika. Po čišćenju i otvaranju dolazi do izlaska iz otuđenja i tame, dolazi do prekoračenja vlastitog stanja. To nas vodi prema potrebi darivanja istine koja oslobađa, otkupljuje. “To je visok zahtjev s kojim je kršćanska vjera stupila u svijet. (...) Obveza slanja svih naroda u Isusovu školu, jer on je ustanovljena istina i time put za ono biti-čovjek”⁵⁸ Za kršćansku zajednicu to je poziv da se uključi u kulturu i da uključi kulturu u svoje djelovanje i navještanje. Nije moguće odijeliti navještaj od kulture i kulturu od navještaja. “Sama vjera jest kultura. Ona ne postoji u golom stanju, kao puka religija. Jednostavno time što ona čovjeku veli tko je on i kako treba započeti bivati čovjekom, vjera stvara kulturu, ona jest kultura.”⁵⁹ Tu se onda stvara plodna napetost koja “obnavlja vjeru i ozdravlja kulturu.”⁶⁰

40

1.6. *Istina – religija - čovjek*

“Postoji li istina za čovjeka, istina koja je kao takva svima dostupna i svima pripada, ili pak uvijek samo u različitim simbolima dodirujemo tajnu koja nam se nikada ne razotkriva?”⁶¹ Od odgovora na to pitanje može se govoriti o kršćanstvu i bilo kojoj kulturi ili religiji, pa i vjeri na jedan drugčiji način nego što je to uobičajeno danas. Za Ratzingera vidjeti sve istovrijednim, istoznačnim, istim, jest statičko gledanje i protivi se svemu onome što znamo na bilo kojem polju svekolikih događanja i djelovanja. Ono što je veoma važno naglasiti kada se govori o istini jest da “istina ne može biti posjedovanje. (...) Spoznaja i traženje se ne isključuju. (...) Nalaženje izaziva dublje traženje (...). Naša vječna radost bit će u tome da tražimo Božje lice, to jest uvijek iznova i radosno otkrivajući beskonačno ulaziti u Beskonačno.”⁶²

⁵⁸ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 59.

⁵⁹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 60.

⁶⁰ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 62.

⁶¹ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 51.

⁶² J. Ratzinger, *Na putu k Isus Kristu*, 74-75. “Bog se našim ograničenim bićima ne priopćuje kao neka posve gotova Stvar koju trebamo samo prigiliti. Naprotiv, on je za nas vječno Otkrivanje i vječni Rast. Što više mislimo da ga shvaćamo, on se to više očituje drukčijim. Što više mislimo da ga držimo on se to više povlači povlačeći nas u svoje Dubine. Što mu se više približavamo sa svim naporima naravi i milosti, on to više, u istom pokretu, povećava svoju privlačnost nad našim moćima i prijemljivost naših moći za njegovu božansku privlačnost.”

Na tom tragu je težnja za susretom, nadilaženjem, i promjenom (preobrazbom). To su bitna obilježja svekolike stvarnosti.⁶³ Izdvojiti kulturu, religiju, vjeru iz tih procesa značilo bi uvesti podjelu u ljudski život, zaboraviti istinu o cjelini čovjeka. Kultura izražava obličje jedne zajednice, njezine spoznaje i vrijednosti, uobličuje život kao jedinstvenu cjelinu – kulturu življenja. Ona nije nešto zatvoreno, naprotiv njezina istinska vrijednost pokazuje se u njezinoj “otvorenosti čišćenja, tako da ona po tome postaje sukladnija s istinom i s ljudskim bićem.”⁶⁴

Polazeći od načelne otvorenosti svake kulture, niti jedna kultura nije konačna i svaka ima potrebu od susreta s drugim kulturama iz čega onda nastaje promjena, ne u smislu da se nečega odriče ili joj se oduzima nego se jednostavno uzdiže, obogaćuje. Susret ne nosi samo nova znanja nego i nove spoznaje koje obogaćuju, proširuju i nadilaze ono dosadašnje. Tako kultura, religija i vjera kao bitne i jedinstvene čovjekove odrednice neprestano se obogaćuju kada se susreću. Kriza nastaje kada se odijele, zatvore ili se bilo koja od njih zaboravi ili jednostavno ih se pokuša zamijeniti s nečim što se ne nadilazi. “Kultura uključuje *prekoračenje* onoga što je vidljivo, što se pojavljuje, prekoračuje u smjeru pravih temelja, te je u tom smislu u svojoj jezgri otvaranje vrata prema onome što je božansko.”⁶⁵ Zato kultura koja se razvija bez religije ili joj se suprotstavlja osiromašuje čovjeka. Čovjek u svojoj egzistencijalnosti ima potrebu od religije i kulture da se kroz njih doživljava, proširuje i nadvisuje u svojoj

(Usp. Chardin (de), P. T., *Božansko ozračje*, Crkva u svijetu, Split 1985., 121.) Na polju egzaktnih znanosti znanstvenici su svjesni da spoznato i otkriveno samo je dio i postaje poticaj za daljnja saznanja i otkrivanja. Znanje je uvijek djelomično i nikada nije cjelina. “Svim velikim znanstvenicima bilo je jasno da svako rješenje nekog znanstvenog problema dovodi do mnogih novih neriješenih problema. Što više učimo o svijetu, detaljnije i točnije postaje naše znanje o još nerješivim problemima, naše sokratovsko znanje o našem neznanju. Znanstveno istraživanje doista je najbolja metoda da naučimo nešto o sebi samima i o svom neznanju. Ono nas vodi važnoj spoznaji da smo mi ljudi veoma različiti s obzirom na sitnice o kojima možda nešto znamo. Ali u svom beskrajnom neznanju svi smo jednaki.” (usp. K. R. Popper, *U potrazi za boljim svijetom*, KruZak, Zagreb 1997., 51.)

⁶³ “Svako biće jest više no što ono samo jest. Svaki događaj više je od svoga pukoga odvijanja. Sve se odnosi na nešto iznad ili iza sebe. Tek kroz to ono dobija puninu.” (R. Guardini, *Konac novoga vijeka*, Verbum, Split 2002., 97.)

⁶⁴ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 53.

⁶⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 54.

cjelovitosti i da ih prenosi, dijeli s drugima. No u tom je važno naglasiti: “Ne treba prenositi jednostavno neki splet ustanova i ideja, nego valja u vjeri tragati uvijek za njezinom najintimnijom dubinom i pravim dodirima s Kristom.”⁶⁶

2. ZNAČENJE RELIGIJE ZA ČOVJEKA DANAS

Religija/e postoje i danas, šta više njihov broj raste. No, ono što je važno uočiti jest da su one sve manje nadstvarne (iznad materijalne stvarnosti, svakodnevnice), već postaju obične stvarnosti među tolikim drugima u kojima čovjek živi i koje živi. Čovjek ih “upotrebljava” da bi postigao trenutačno lakoću života, a ne da bi dao smisao cjelini života. Religije se sve više pretvaraju i postaju “potrošnja”. Zato se one često mijenjaju, i sve su manje korektiv čovjekova života.

2.1. Religija – relativizam – pluralizam

Poslije ovih povijesnih i načelnih stavova o religiji/jama, kulturi/ama, istini, Ratzinger govori o današnjem vremenu u odnosu na te stvarnosti. Ono što se očituje u našem vremenu jest relativizam. Ne samo da istina i, slijedom toga sve temeljne vrijednosti, postaju u teoretskom promišljanju upitna nego se jednostavno niječu. “Istina je nadomještena odlukom većine. (...) Istina je zamijenjena praksom.”⁶⁷ Naravno da je onda s tim i tumačenje religije, kulture, vjere i svekoliko ponašanje, relativizirano. Relativizam je postao apsolutizam.⁶⁸ “Ne znamo što je istina, ali znamo što nam je činiti.”⁶⁹ Religije se koriste za oblikovanje kraljevstva ovdje i sada, potvrda trenutka, dok njihovi sadržaji postaju bespredmetni. To dovodi do osiromašenja, nestajanja religija i kultura kao životnih stvarnosti i čovjekovih obaveza prema njima. “Obveza predanja nekog dobra, naime

⁶⁶ J. Ratzinger, *nav. d.*, 48.

⁶⁷ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 64.

⁶⁸ Usp. E. Gellner, *Postmodernizam, razum i religija*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2000., 53-88.

⁶⁹ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 64.

istine i ljubavi koje su namijenjene svima,“ s tim su u najmanju ruku dovedene u pitanje.⁷⁰

Promjene koje nastaju ne ostavljaju niti jedno polje ljudskog djelovanja i izričajnosti nedodirnutim, pa tako ni religije, kulture, vjere. “Tehnička civilizacija nije jednostavno religijski i čudoredno neutralna, makar ona vjerovala da je takva. Ona mijenja mjerila i načine ponašanja. Ona bezuvjetno pokreće i religijski kozmos. Nadolazak tih novih mogućnosti egzistencije jest poput potresa koji trese samim temeljima duhovnog krajolika.”⁷¹ U tom kontekstu općih promjena religije ne mogu ostati ni kako su bile ni kako su sada.⁷² Taj pokušaj dovodi do jedne zanimljive činjenice: današnji čovjek odbija kršćanstvo “koje nosi u sebi svu veliku baštinu religija te ju istodobno otvara prema Logosu i za Logos, prema pravome razumu i za razum, kršćanstvo bi moglo najbolje biti religija dati novo trajanje te ujedno omogućiti pravu sintezu tehničke racionalnosti i religije, sintezu koja se ne može dogoditi bijegom u iracionalno, nego samo otvaranjem razuma prema njegovoj pravoj visini i širini.”⁷³ Tako se odbačuje kršćanstvo i traži se čista racionalnost, što je u središtu tehničke civilizacije i kulture, istovremeno se vraća u mitskom, iracionalnom, predkršćanskim religijama. “Sve više Europljana, kojima se lomi njihova kršćanska vjera, usvajaju te iracionalne sile pa se tako događa prava paganizacija.”⁷⁴

Na tom tragu postavlja se i radikalni statički pluralizam koji je postao osnov svega, svekolikog ponašanja. “Sve što opažamo nije prava stvarnost kakva je ona sama u sebi, nego njezin odražaj u skladu s našim mjerilima.”⁷⁵ Kako, prema tom promišljanju, “Apsolutno ne može biti u povijesti; u njoj ima samo modela“ koji

⁷⁰ Usp. J. Ratzinger, *nav. dj.*, 65.

⁷¹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 68. Rubem A. Alves piše: “Prije bi se moglo reći da je ona (tehnologija) postala sustavom koji opkoljava i ograničava čovjeka i postavlja mu uvjete. Tehnologija zapravo stvara novi tip čovjeka koji postaje jednodimenzionalan i mlitav zahvaljujući dobrima koja proizvodi tehnološki sustav. Čovjek više nije u prilici da naprosto koristi tehnologiju, on je sada samo dio totalnog tehnološkog sustava. Prema tome on je učinjen nesposobnim za kritičko mišljenje i djelovanje, on je bez budućnosti i ahistoričan, udomačen u sustavu koji je sada njegov dom i njegovo nepromjenjivo sutra.“ (Usp. *Teologija ljudske nade*, Naprijed, Zagreb 1996., 34.)

⁷² J. Ratzinger, *nav. dj.*, 70.

⁷³ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 70.

⁷⁴ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 69.

⁷⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 107.

nas usmjeravaju “prema onom posve Drugom“. No, očito je da to vodi prema religijsko-filozofskoj baštini istoka,⁷⁶ gdje je naglasak stavljen na čovjeka, određene tehnike, odnos prema samom sebi. Čovjek se ne nadilazi. A “ono što je bitno za religije jest odnos čovjeka prema nečemu nepoznatom što je izvan njega, a što vjera naziva Bogom, i čovjekova sposobnost izlaženje iz svega što je opipljivo, mjerljivo, te ulaženje u taj iskonski odnos.“⁷⁷

Posljedice kako relativizma tako i radikalno-statičkog pluralizma pokazuju se posebno pogubnima na polju etike, morala. “Sada nema više onoga što je po sebi dobro i po sebi loše. Spusti se na ortopraksiju, na društveno-političku zbilju, ali i tako se opet javlja pitanje što je to: ispravno političko djelovanje?”⁷⁸ Relativističke teorije posve se slijevaju u “ono neobvezatno te tako same sebe čine suvišnim ili pak navode apsolutna mjerila koja se nalaze u praksi pa time postavljaju apsolutizme ondje gdje oni zapravo ne mogu imati nikakva mjesta“.⁷⁹

Pokušaj da se prevlada relativizam, koji za podlogu ima samo racionalno ili samo praksu, pojavljuje se u pokretu New Age koji u središte stavlja “ekstatični povratak u kozmičko kolo.“⁸⁰ Prema njihovom mišljenju i tumačenju “ne treba vjerovati u Apsolutno, valja ga iskusiti. Bog nije neka osoba koja stoji nasuprot svijetu, nego je on duhovna energija koja prožima svemir i vlada njime.“⁸¹ Potrebno se utopiti u tu cjelinu, prevladati razdvojenosti i tako doći do opće i sveobuhvatne harmonije. Ovaj pokret “traga, kaže Ratzinger, za onim što opija, što je ekstatično, a ne za logikom, *latreia*, za *rationabilis oblativo* (tj. za bogoslužjem koje je razumno oblikovano, u skladu s logosom, duhovno bogoslužje), o čemu govori sv. Pavao i s njime rimska liturgija (usp. Rim 12, 1).“⁸²

⁷⁶ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 109. Vidi: K. Lehmann, *Vrijeme je da mislimo na Boga*, 89-91.

⁷⁷ J. Ratzinger, *Sol zemlje*, 22. 211.

⁷⁸ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 112.

⁷⁹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 113. “Uzmemo li u obzir stanje moderne misli suočene s neprilikama, teškoćama i tjeskobama, relativizam se pokazuje kao čista travestija, i to toliko ekstremna i čudna da onemogućuje nalaženje bilo kakva rješenja za naš problem. (...) To je ta zastrašujuća simetričnost, ta potpuna i pogubna travestija svijeta u kojem živimo. Tko god je podupire nije u stanju niti započeti razumijevati sadašnje stanje čovječanstva.“ (E. Gellner, *Postmodernizam, razum i religija*, 70-72.)

⁸⁰ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 114.

⁸¹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 114.

⁸² J. Ratzinger, *nav. dj.*, 117.

2.2. Religija – otkupljenje – praksa

Ratzinger posebno problematizira teologiju oslobođenja.⁸³ On nastoji izbjeći radikalizam i zaborav bilo trascendencije bilo imanencije, bilo Boga bilo čovjeka i stvarnosti u kojoj se on nalazi ili koju i on su-stvara. Teologija oslobođenja, prema njemu, ostaje samo “ovdje”. Teološki govoreći u središtu je pitanje otkupljenje, odnosno pitanje kako mijenjati postojeće stanje. Teologija oslobođenja to vidi u “radikalnoj promjeni struktura”. Sve to se prebacuje na “političku borbu jer se strukture učvršćuju i održavaju preko politike.”⁸⁴ Otkupljenje tako postaje prvotno “politički proces” u kojemu se kao primjer uzima “marksistička filozofija”. Iskustvo nas uči, izričit je Ratzinger, da politika kada želi biti “otkupljenjem, obećava previše”, a kada se postavi kao izvršiteljica “Božjeg djela, ona ne postaje božanskom nego demonskom.”⁸⁵ Povijest nas uči da samo znanje i čista praksa nisu dovoljni kao odgovor na pitanje o smislu čovjeka. “Samo djelovanje i sama intelektualna konstrukcija nisu dovoljni. Veoma je važna usmjerenost prema jednostavnosti i srčanosti, kao i prema izvanrazumskim i nadrazumskim oblicima spoznaje stvarnosti.”⁸⁶

2.3. Religija – znanost – etika – moral

Kada je prevladana sukobljenost između religije i znanosti, pokušavajući ih staviti na dva kolosjeka koji se ne susreću, ipak se nije uspjelo razriješiti problem. Religija i znanost, premda svaka ima svoje područje djelovanja, ne mogu se ne susresti. Ako znanost govori o onom što je ispravno ili krivo, a religija o dobru ili zlu, o vrijednostima ili nevrijednostima one su onda nužno upućene jedna na drugu da bi bile primjerene čovjeku kao etičkom i moralnom biću.⁸⁷ Da bi se nešto proglasilo

⁸³ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 103-104. Isto, *Razgovor o vjeri*, Verbum, Split 2005., 164-180.

⁸⁴ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 103-104.

⁸⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 104.

⁸⁶ J. Ratzinger, *Sol zemlje*, 266.

⁸⁷ “Znanost može samo ustanoviti što je, ali ne što *bi bilo*, i izvan njenog područja ostaje potreba za vrijednosnim sudovima svih vrsta. (...) Makar su carstva religije i znanosti jasno označena jedna prema drugoj, usprkos tome postoje među njima strogo uzajamni odnos i ovisnosti.” (...) Znanost bez religije je

ispravnim ili neispravnim mora se uključiti i prosudba o dobroti ili nedobroti, o vrijednosti ili nevrijednosti. Ako znanost ostane bez vrijednosti, bez oslonca na dobro, moralno, etično tada se ide prema sve većoj nesigurnosti, ugroženosti ne samo čovjeka nego svega stvorenoga, prema “krizi koja poprima nove tjeskobne oblike.”⁸⁸ Raspad antičkih religija kao i kriza kršćanstva u novovjekovlju “pokazuju ovo: ako se religija više ne može uskladiti s elementarnim izvjesnostima nekog pogleda na svijet, ona se raspada”.⁸⁹ Nije moguće bez negativnih posljedica religijama prepustiti samo “osjećaj”, što se danas pokušava, koliko god on bio važan. Religija kao što ide nadrazumskom, ali razum ne dokida, isto tako ide i prema nadosjetnom, ali ga ne dokida. Ona koristi razum i osjećaj, ali se u njima ne izriče u cjelovitosti.⁹⁰ Religija se ne može svesti samo na jedno područje ma koliko neko područje bilo važno, posebno u svakodnevnici, praksi, kao što je osjećaj ili razum. Religija ide iznad pojedinačnog, ona je “upravo radi toga tu da čovjeka integrira u njegovu cjelinu, da osjećaj, razum i volju uzajamno poveže i posreduje jedno i drugo te tako dađe odgovor na izazov cjeline, na izazov života i smrti, zajednice i našega Ja, sadašnjosti i budućnosti.”⁹¹ U konačnici radi se o čovjeku i o svijetu u najužem i najširem poimanju. “Oboje se neće moći spasiti ako Bog ne bude na uvjerljiv način došao u njihov vidokrug.”⁹² Vjera je nešto živo, nešto što uključuje cijeloga čovjeka – razum, volju, osjećaje – u svim njihovim

šepava, religija bez znanosti je slijepa”. P. T. Chardin (de), *Ljudska snaga*, 166. “Religija je biološki nužna za budućnost znanosti. Čovječanstvo više nije moguće zamisliti bez znanosti. Ali ni znanost nije moguća bez neke religije koja je nadahnjuje.” (A. Einstein, *Moj pogled na svijet*, Izvori, Zagreb 1992., 31-32.)

⁸⁸ Usp. J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 125-127. “Potencijal znanja i umijeća dospio je u čovjekove ruke i čini faktor moći koji prijete svim slobodama života u ljudskom društvu.” (H.G. Gadamer, *Ogledi o filozofiji umjestnosti*, AGM, Zagreb 2003., 226.) W. Heisengerg slično tvrdi: “Čovjek stoji još sam protiv sebe.” (*Promjene osnovama prirodne znanosti*, KruZak, Zagreb 1998., 89-89.)

⁸⁹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 128.

⁹⁰ Usp. J. Ratzinger, *nav. dj.*, 129. “Vrijeme postaje ona sredina u kojoj se pojedinac može razviti, sam sebe izigrati, ali i ona magla u kojoj može tapkati - ono istodobno stvara novo i ponavlja se.” (...) Prepušten samome sebi, čovjek mora sve iznova naučiti: već rađanje, umiranje i stvaranje postaju nerazumljivi.” (P. Bruckner, *Neprestana ushićenost*, (Esej o prisilnoj sreći), Društvo hrvatskih književnika, Zagreb 2001., 84. 86.)

⁹¹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 129. “Istinsko sjedinjenje ne rastapa dijelove koje spaja; nego uzajamnom oplodnjom i uzajamnom prilagodbom daje tim dijelovima novu životnosti.” (P. T. de Chardin, *Ljudska snaga*, 58.)

⁹² J. Ratzinger, *nav. dj.*, 130-131.

dimenzijama. Kršćanstvo se pokazuje kao sinteza vjere i razuma. Ljudski život se mora temeljiti na dva bitna postulata a to su vjera i razum (filozofija). "Razum neće ozdraviti bez vjere, ali vjera bez razuma neće biti ljudska."⁹³ Postoji patologija religije i patologija razuma kada se jedno ili drugo u potpunosti isključi, kada među njima nema susreta. "Očito je danas kako postoje i sve više rastu patološki oblici religije u odstranjenosti religije iz odgovornosti razuma. (...) Znanost postaje patološkom, i opasnom po život ondje gdje se ona oprostila od čudorednog poretka čovječnosti te autonomno priznaje samo još svoje vlastite mogućnosti kao svoje jedino dopustivo mjerilo".⁹⁴

2.4. Religija – razum – prekoračenje

Ratzinger pokazujući što je to što kršćanstvo razlikuje od drugih religija, uz spomenutu unutaranju racionalnost, upozorava i na *povjesnost*, što je veoma važno u shvaćanju i razlikovanju kršćanstva i kršćanskog Boga od drugih religija i bogova. Ljudi su imali bogove za svaku priliku, za svekoliko ponašanje, imali su hramove: "ljudi hrane bogove, a bogovi uzdržavaju svijet".⁹⁵ Kod Izraela nije tako i kršćanstvo to prihvaća, ide tim putem. "Izrael uopće nema nekog posebnog boga, nego on časti samo jednog Boga uopće. (...) Prava žrtva zapravo je čovjek koji Bogu odgovara, koji mu je sličan."⁹⁶ Time se stvara dinamika koja nije u čuvanju sadašnjeg, dostignutog određenog stanja, nego neprestano prekoračenje sadašnjeg, da bi se ostvarivala ona slika po kojoj je čovjek stvoren. Čovjek se upriličuje prema slici Boga, a ne da sliku Boga upriličuje svojoj slici. Tako se židovska, odnosno kršćanska vjera temelji na povijesnom događaju, susretu, pozivu Abrahamu, te se udaljava od okolnih religija koje su bile zaštitnice svekolikog ljudskog ponašanja bez obzira kakvo je ono bilo, a bogovi su se ponašali kao ljudi. Kod Izraela i u kršćanstvu poziv je da se slijedi glas jedinoga Boga koji čo-

⁹³ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 122.

⁹⁴ J. Ratzinger, *Europa – njezini sadašnji i budući temelji*, 91-92.

⁹⁵ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija.*, 134.

⁹⁶ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 134.

vjeka oslobađa od njega samoga i uvodi ga u božansko ozračje - svetost.⁹⁷

U svojem hodu tako se židovska religija postupno prekoračuje i oslobađa svoje pripadnike od samo izvanjske, zakonske, obredne, nacionalne pripadnosti. No to dolazi do punine u Novom zavjetu. Puna pripadnost je bila vezana uz određenu narodnu zajednicu i uz Abrahama - ograničeno. Nije bila moguća univerzalnost.⁹⁸ S Novim zavjetom prestaju sva ograničenja. Sada svatko može pripadati Bogu. "Partikularne pravne i moralne norme ne obvezuju više; one su postale povijesnom predigrom jer je u osobi Isusa Krista sve sažeto, pa tko njega nasljeđuje nosi u sebi i ispunja svekoliku bit Zakona."⁹⁹

3. POSEBNOST KRŠĆANSKE RELIGIJE

Kršćanska religija nastoji se prilagoditi vremenu: kulturi, civilizaciji, načinu života koji ljudi žive ali i biti *nad*, biti korektiv u odnosu na *istinu* po ljubavi. Ona se pokazuje kao prihvaćanje, osporavanje, čišćenje upravo u odnosu na istinu o čovjeku koja dolazi izvan čovjeka i tako čovjeka oslobađa od mnoštva svakodnevnih zarobljenosti koje bi ga učinile bićem bez budućnosti.

3.1. Kršćanstvo – istina – ljubav

U današnjoj krizi čovječanstva, pa i kršćanstva kao dijela svekolike ljudske zajednice, odgovor koje bi kršćanstvo trebalo dati odnosi se na dvije razine: ortodoksija i ortopraksa. To znači "da ljubav i razum idu skupa i ujedno kao pravi nosači zbilje: istinski razum je ljubav, a ljubav je istinski razum. U svome jedinstvu razum i ljubav su pravi temelj i pravi cilj svekolike

⁹⁷ Usp. *Lumen gentium* 39-42. E. Mounier napisao: "Svetost nije neki izvanredan poziv, on je prirodan iako neuobičajen, poziv kršćanina." (*Angažirana vjera*, KS, Zagreb 1972., 174.)

⁹⁸ "Religiozna je misao autentična kad je univerzalna po svom usmjerenju. (To nije slučaj sa židovstvom koje je vezano uz samo jedan narod)." (S. Weil, *Ukorijenjenost. Preludij za deklaraciju o dužnostima prema ljudskom biću*, Globus, Zagreb 2003., 72.)

⁹⁹ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 140.

zbilje.¹⁰⁰ Nije i ne smije biti glavno pitanje korisnosti nečega ili nekoga, bitno je pitanje istine nečega ili nekoga. To se odnosi i na religiju. Ako je kršćanska vjera istinita, “ona se tada tiče svih ljudi.”¹⁰¹ Komentirajući encikliku *Fides et ratio*, kaže: “Enciklika želi opet dati odvažnost za avanturu s istinom. Po tome ona govori daleko preko prostora vjere, ali i usred samoga toga prostora.”¹⁰² Ako istina nije prioritet, ako ona nije iznad većine, pa i iznad dokazivog i trenutno iskustvenog, pa i znanstvenog, onda smo “izloženi vladavini pozitivizma i apsolutizaciji slučajnosti i onoga što se da manipulirati. Ako je čovjek isključen iz istine, onda nad njim može vladati još samo ono što je slučajno i samovoljno.”¹⁰³

Kršćanska vjera, stoga, uvijek želi biti oslobađajuća. To treba shvatiti u neprestanoj dinamičnosti, odnosu, putovanju, stalnom nadilaženju, prekoračenju. “Izraelova vjera znači neprekidno prekoračenje samoga sebe i vlastite kulture, prekoračenje u otvorenost i širinu zajedničke istine.”¹⁰⁴ To prekoračenje dogodilo se na poseban način u Isusu Kristu i s Isusom Kristom i po Isusu Kristu može se događati u svakom čovjeku.¹⁰⁵ Tako se stvara čudesna dinamika i prekoračenje po kojemu dolazi do novog stvaranja i novog stvorenja. Bez spremnosti na prekoračenje, nadilaženje, čovjek ostaje zarobljenik.

Poznati semiolog U. Eco u romanu *Ime ruža* kaže: “Jedina istina glasi: naučiti kako se osloboditi bolesne strasti za istinom.”¹⁰⁶ Taj izričaj pokazuje mentalitet današnjeg čovjeka, njegovu zarobljenost trenutkom življenja i odnosa koji u njemu vladaju. Taj radikalni otklon od istine učinio je da je u modernoj, a navlastito u postmodernoj prevladao, kako na misaonom tako i na praktičnom polju, zakon subjekta, trenutka, raspoloženja, okolnosti, razmrvljenosti – relativnog, sve je jednakopravno, jednako istinito, jednakovrijedno, jednakovažno. Ne postoji istina, ne postoji cjelina. Ne ide se nikamo. Ne može se donijeti nikakva važna odluka, jer nema ničega i nikoga prema kojemu bi se tre-

¹⁰⁰ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 164. “Kršćanstvo je navještalo onoga Boga koji je u Isusu Kristu postao čovjekom, Boga koji je ljubav i koji je razum.” (J. Ratzinger, *Europa: njezini sadašnji i budući temelji*, Verbum, Split 2005., 102.)

¹⁰¹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 165.

¹⁰² J. Ratzinger, *nav. dj.*, 166.

¹⁰³ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 171-172.

¹⁰⁴ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 178. 179.

¹⁰⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 179.

¹⁰⁶ U. Eco, *Ime ruža*, Grafički zvod Hrvatske, Zagreb 1984., 528.

nutno stanje vrednovalo, procjenjivalo. Ako je traganje za istinom suvišno onda je i kršćanska religija (vjera) postala suvišna, a s tim i svaka religija. No kako ni jedno ni drugo nije moguće tako jednostavno zaboraviti, izbrisati iz života ljudi u modernoj, a posebno u post-modernoj, pokušava se prebaciti na razinu subjektivnog i na "razinu igre".¹⁰⁷ Subjekt odlučuje o svemu i sve treba gledati na način igre – površnog zadovoljenja. Nestaje obvezatnosti, sve je pitanje osobnog izbora, ukusa. Nema posebnih životnih usmjerenja, mnogo toga služi samo ukrašavanju života.¹⁰⁸ Posljedica je da se čovjek našao u igri trenutka koji ga određuju.¹⁰⁹ "Čovjek postaje materijalom za igru napretka".¹¹⁰ Korisno uzima mjesto identiteta, oni koji mogu odlučiti što je korisno postaju i čovjekovi gospodari. "Etos je zamijenjen procjenom i proračunom".¹¹¹

3.2. Sloboda – tolerancija - pravo

Bez istine gubi se i osobna sloboda.¹¹² Tada se pokazuje sva dramatičnost slobode. Čovjek oslobodivši se svega, postaje

¹⁰⁷ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 194. "I gotovo nema više niti jednog sadržaja koji se ne bi mogao ponuditi kao zabava, spektakl. (...) Mi gotovo refleksno gutamo zabavne sadržaje. I tako sve vrste zabava služe da se što lakše udaljimo od sebe i od dosade, tražeći u mnogim načinima bjekstva. A prikrivanje simptoma ne dovodi do uklanjanja uzroka što ih proizvode. Traženje bilo kakve zabave na kraju je grčevito trošenje vlastitosti." (T. Martinić, *Postmoderna, svakidašnjica, komunikacija*, Nakladna Benja, Opatija 1994., 35.)

¹⁰⁸ Usp. J. Ratzinger, *Europa: njezini sadašnji i budući temelji*, 93.

¹⁰⁹ A. Camus prema Kasim Prohić, *Hrestomatija etičkih tekstova*, Svjetlost, Sarajevo 1978., 234- 236. piše: "Između povijesti i vječnog izabrao sam povijest, jer volim pouzdanost. Bar sam siguran u nju, a kako nijekati tu snagu koja me razbija? (...) Istine koje su po mojoj mjeri, ruka ih može dodirnuti. Ne mogu se odijeliti od njih. Eto zašto ne možete ništa utemeljiti na meni."

¹¹⁰ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 199-200. "Materijalni standard stvarao je i privid duhovnog standarda. (...) Materijalnost ogoljena do potpune društvene nesvrhovitosti, rezultat je oneduhovljenog stanja u kojemu pojedinac gubi svaku relaciju s kolektivom, zajedništvo se raspada u bezličnost individualnih postupaka, pukom iscrpljivanju materijalnog blagostanja. (...) Pojedinac je natjeran samo na prilagodbu suvremenom načinu proizvodnje, odnosno stjecanju neophodnih znanja i vještina, kako bi mogao slijediti tehnologiju napredka." (T. Martinić, *nav. dj.*, 16-17.)

¹¹¹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 206.

¹¹² Usp. J. Ratzinger, *nav. dj.*, 209. "Sloboda se ne sastoji u tome da čovjek čini što mu se prohtije, nego i ono što mu se neće, i to iz mudrosti, iz poštovanja prema drugima, i često iz ljubavi, koja je prvi princip svega što jest, što je bilo ili što će biti. Ona nadvisuje sve težnje, sklonosti, vlastite interese, egoizam, ona pobjeđuje sve što može 'uvjetovati' ljudsko biće i ona blista divnim sjajem u odricanju od

sužanj vlastite slobode. "Potpuna odsutnost istine, potpuna odsutnost svake, pa i čudoredne i metafizičke vezanosti, ta apsolutna anarhična sloboda kao odrednica čovjekove biti razotkriva se onomu koji je kuša provesti u život ne kao najviše uzdignuće egzistencije, nego kao ništavost života, kao apsolutna praznina, kao definicija prokletstva",¹¹³ ili nešto blaže od toga – dosada kao temeljno raspoloženje postmoderne situacije.¹¹⁴

Sloboda se mora vezati i mjeriti "na onome što sam ja, što smo mi – inače ona ukida samu sebe."¹¹⁵ Sloboda može opstati samo u odnosu, uzajamnosti, kao podijeljena sloboda. "Budući da je čovjek biće koje opstoji polazeći od drugoga (bitak-od), u zajedništvu s drugima (bitak-sa) i u zauzimanju kako za sebe tako i za druge (bitak-za), može se ljudska sloboda sastojati samo u uređenoj uzajamnosti sloboda."¹¹⁶

To zatim dovodi do poretka i prava koji postaju njezini uvjeti, konstitutivni elementi. "Pravo nije zapreka slobodi, nego pravo konstituira slobodu. Odsutnost prava je odsutnost slobode."¹¹⁷ Odnos prema pravu i kritika prava trebaju se usmjeriti ne protiv samog prava koje je bit slobode, nego ona treba biti usmjerena raskrinkavanju prividnog prava i traženju zbiljskog prava u skladu s istinom pa stoga i sa slobodom.¹¹⁸

Također slobodu treba vezati s odgovornošću. "Odgovornost znači: živjeti bitak kao odgovor – odgovor na to što mi uistinu jesmo. Ta jedina istina o čovjeku, u kojoj su dobro svijuju i sloboda nerazrješivo pridodani jedno drugome."¹¹⁹ Vrhunac tolerancije Ratzinger temelji na istini o kršćanskom Bogu kao dobrom, kao Dobrota. "Samo je jedan dobar, Bog" (Mk 10, 18). To se još jasnije i potpunije potvrđuje kod Ivana: "Bog je ljubav" (1 Iv 4, 8). "Istina i ljubav su istovjetne. Ta rečenica – shvaćena u svim svojim zahtjevima – najviše je jamstvo tolerancije; ona je jamstvo

samog sebe u korist drugoga, ili drugih. Njoj je geslo darivanja sebe, a znamenje joj je Kristov križ." (A. Frossard, *Bog u pitanjima*, Zagreb 1992., 168.)

¹¹³ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 219-220.

¹¹⁴ Ž. Paić, *Postmoderna igra svijetova*, Durieux, Zagreb 1996., 27-65.

¹¹⁵ J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 223.

¹¹⁶ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 230.

¹¹⁷ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 223.

¹¹⁸ Usp. J. Ratzinger, *nav. dj.*, 224.

¹¹⁹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 228.

ophođenja s istinom čije je jedino oružje ona sama; i time je istina ljubav“.¹²⁰ Tako tolerancija nije više samo puko podnošenje različitosti nego prelazi u poštivanje, susret i dijalog.

3.3. Poziv i poslanje kršćanina

Kršćanstvo je stupilo u svijet sa sviješću o jednom univerzalnom nalogu. On se temelji na riječima koje je Krist uputio svojim učenicima: “Pođite i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih ... i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio“ (Mk 28, 19; usp. Dj 1, 8). To je pravo i poslanje koje je svaki vjernik primio po krštenju. Tako u početcima i u središtu kršćanstva stoji univerzalnost. No, ono što je važno uočiti i što Ratzinger posebno naglašava jest činjenica da ishodište tog univerzalizma nije želja za moći ili vlašću, vladanjem, nego svijest “da su kršćani primili spoznaju koja spašava i ljubav koja otkupljuje, na što svi ljudi imaju pravo i na što u nutrini svoga bića čekaju.“¹²¹ Kršćanstvo je univerzalna religija, otvorena čovjeku. “U Crkvi uvijek mora biti prisutan taj unutarnji nemir jer mi imamo dar koji je namijenjen čovječanstvu.“¹²²

Među mnogim pitanjima koja se danas postavljaju pred religije općenito, a posebno pred kršćanstvo, jest zahtjev za istinom. Upravo pitanje istine izvor je današnje krize. S jedne strane odbacuje se sve što razum ne može shvatiti i zaboravlja se na granice razuma, a s druge strane bez pogovora se prihvaća mitsko, pa i magijsko kao istina. Dosadašnje vjerovanje iz kojeg su proizlazile obveze kako i zašto živjeti, postaju kulturni sadržaji koji imaju samo svoju vremensko-prostornu dimenziju. Biti kršćanin ne nosi u sebi više težnju i zahtjev za temeljnom promjenom, još manje težnju i htijenje da se to širi.¹²³ Na djelu je naravna teologija. “Građanska (civilna) teologija na kraju krajeva nema nikakva boga, nego samo ‘religiju’; ‘naravna teologija’ nema nikakvu religiju, nego samo jedno božanstvo.“¹²⁴ Logički slijedi da je kult pozitivna uredba koja se kao takva ne smije

¹²⁰ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 207.

¹²¹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 49.

¹²² J. Ratzinger, *Sol zemlje*, 178-179.

¹²³ Usp. J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 146-147.

¹²⁴ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 151.

mjeriti pitanjem o istini. "Religija ne prima svoje opravdanje iz božanske zbiljnosti, nego iz svoje političke funkcije."¹²⁵

Kršćanstvo upravo tu očituje svoju posebnost. Naime, dok su druge religije zasnovane na filozofskim promišljanjima, kao akademske discipline teorijske naravi, kršćanstvo ide korak naprijed i ulazi u praksu, u egzistenciju i postavlja se kao umijeće življenja. "Vjera nije puko prihvaćanje određenih pravila, ona je sjeme života u meni."¹²⁶ Bog je već u Starom zavjetu, a posebno u Novom zavjetu ušao u povijest, došao k ljudima i tako čovjeku omogućio da i on može ići Bogu u susret.¹²⁷ Tako dolazi do vezanosti uz trascedenciju i vezanosti uz povijest - oni se uvjetuju. "Gledajući unatrag možemo reći da se ona sila kršćanstva koja je omogućila da ono postane svjetskom religijom sastojalo u njegovoj sintezi razuma, vjere i života."¹²⁸ Kršćanstvo ne isključuje nego uključuje. Ne odbacuje nego oplemenjuje. Ne suprotstavlja nego nadopunjuje. "Orijentacija religije na razumnoj viziji zbilje uopće, etos kao dio te vizije te njegova konkretna primjena pod primatom ljubavi, uzajamno su se povezali. Primat Logosa i primat ljubavi pokazali su se istovjetnima."¹²⁹ Kršćanstvo se tako pokazuje kao punina čežnje ljudi, kao cjelina spasenja svekolike stvarnosti što se najjasnije pokazuje utjelovljenjem Božje Riječi, Logosa, njegova života, patnje, smrti i slavnog Uskrsnuća.

Za kršćanina proizlazi iz tog vjerovanja spoznaja da je našao blago, dragocjeni biser, spremnost da proda sve što ima i krene na put (usp. Mt 13, 46; 19, 21; Mk 10, 21; Lk 18, 22). Tražiti i naći znači živjeti *sa*, živjeti *za*, živjeti *od* – doživjeti. "Odoše, dakle, da vide te ostadoše kod njega onaj dan. (...) Našli smo Mesiju, to jest Pomazanika" (Iv 1, 39-51). Kršćanin trajno ostaje na putu i u zajedništvu s drugima. Potrebno je zato stalno "razmišljanje i učenje".¹³⁰ Od kršćana se traže bitno dvije stvari: "Kao prvo da doista živimo kršćanski (...) i, drugo, da u tome

¹²⁵ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 151. "Dolazi do odvajanja religije i Boga. Čovjek se, doduše, ne želi odreći osjećaja nečega potpuno drugoga, nečeg posebnog, religioznog i želi to imati u različitim oblicima. Ali to na kraju postaje neobvezujuće kad nema Božje volje, kad nema Boga. Zbog toga se manje nalazimo u krizi religije, a više u krizi Boga. Religije doslovno bujaju" (J. Ratzinger, *Bog i svijet*, 60.)

¹²⁶ J. Ratzinger, *Bog i svijet*, 39.

¹²⁷ Usp. J. Ratzinger, *Vjera - istina - tolerancija*, 155.

¹²⁸ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 157.

¹²⁹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 163-164.

¹³⁰ J. Ratzinger, *Sol zemlje*, 230.

suputništvu s kršćanskim stvorimo nove mogućnosti istraživanja koje to potvrđuju.¹³¹ U Crkvi treba vladati duh darivanja. Ono što je primila i što joj je darovano treba dijeliti s drugima. To je “dar koji je namijenjen čovječanstvu.”¹³²

ZAKLJUČAK

Na kraju možemo zaključiti da je Joseph Ratzinger upozorio na bitni problem koji je izvor svih problema s kojima se suočava današnji čovjek, a to je problem istine općenito i, posebno istine o čovjeku. U svojim mnogobrojnim spisima on dokazuje da istina postoji i da u odnosu prema istini treba tražiti rješenja svakodnevnog života i suživota na svim razinama.

Unutar religija pokazuje se da je kršćanska religija najjasnija i najpotpunija u svojem govoru o istini. Kršćanski je Bog Logos (Istina), on je Ljubav. On nam je pokazao istinu o čovjeku i istinu o sebi u osobi Isusa Krista. Zato *istina* i *ljubav* jesu i ostaju osnov svekolikog života i suživota na svim razinama. U mjeri u kojoj se čovjek otvori toj Istini, njegov život ima smisla.

Teološke i antropološke misli J. Ratzingera utkane su u egzistenciju čovjeka općenito, a posebno vjernika. Stvaraju sklad između vjere, uma i života. One su istinski putokaz kroz život ne samo vjerniku kršćaninu, iako njemu prvotno, nego svakom čovjeku koji želi odgovorno živjeti svoj život i ostati otvoren za neposrednu i konačnu budućnosti i spasenje.

¹³¹ J. Ratzinger, *nav. dj.*, 169.

¹³² J. Ratzinger, *nav. dj.*, 178-179.

FAITH, TRUTH AND MAN IN THE WRITINGS
OF J. RATZINGER

Summary

The author is trying to present the work and thought of J. Ratzinger starting from his book *Faith, Truth and Tolerance*. The debates, collected and published under the above title, are the summary of his theological, philosophical and existential analyses in relation to what is currently going on in the field of ideas, thoughts, ethics and morality. The article is trying to investigate and to present the relationship that exists among faith, truth and human life, as it is expressed in the above-mentioned work and in the author's other works (interviews, lectures) published in Croatian translation.

The work is divided into three parts. The first part outlines the main characteristics of religions and their interrelation. The second part investigates the meaning of religion to contemporary man. The third part points out the specifics of Christian religion.

Key words: truth, faith, religion, mind, ethics, tolerance, relativism, pluralism, Christianity